

Hermeneutikos metodo taikymas šiuolaikiniame edukologijos moksle

Audronė Juodaitytė

Profesorė socialinių mokslų (edukologija)
habilituota daktarė Šiaulių universiteto
Edukacinių tyrimų mokslinio centro
direktorė. P. Višinskio g. 25–108,
LT-76351 Šiauliai
El. paštas: etmc@cr.su.lt

Antanas Savickis

Edukologijos magistras,
Valstybinio Maskvos
M. V. Lomonosovo universiteto
doktorantas
El. paštas: antanas.savickis@gmail.com

Hermeneutikos metodas nagrinėjamas remiantis bendrąja mokslo, kaip žmogaus veiklos, susijusios su socialinių ir humanitarinių mokslų kaita, tradicionalizmas vs šiuolaikiškumas paradigma. Remiantis tokia paradigma aiškinama, kad mokslas nėra kildinamas iš faktų, nes jis reiškia interpretacijas, turimų žinių taikymą naujiems tyrimo objektams. Straipsnyje pagrindžiama toji mokslo funkcija, kuri yra neatsiejama nuo sąmoningo vertybių ir prasmų kūrimo. Šiuolaikinės edukologijos mokslas taip pat grindžiamas pažįstančiojo žmogaus ir pasaulio sąveika. Taip vienaip ar kitaip humanizmo idėjoms atstovaujantiems socialiniam, humanitariniam ar net gamtos mokslui svarbus tampa ne tiek duomenų rinkimas ir stebėjimas, kiek teorinių modelių paieška, leidžianti atsižvelgiant į situaciją tinkamai paaiškinti ir interpretuoti tyrimo duomenis.

Pagrindiniai žodžiai: hermeneutika, mokslas, metodas, kokybiniai tyrimai, interpretacija, diskursas.

Įvadas

Šiuolaikiniame pasaulyje kiekvieno mokslo, ir edukologijos, traktuotė tampa vis platesnė, daugiareikšmė, reikalinga paaiškinimo. Per ilgus dešimtmečius socialiniuose moksluose tvirtas pozicijas užėmę kiekybiniai tyrimai buvo grindžiami struktūrinėmis formomis ir aksiomomis. Šiandien jų vaidmuo pakito iš esmės ir jie pradeda užleisti pozicijas kokybiniams tyrimams. Pastarieji yra grindžiami interpretacijomis. Be to, kokybiniai tyrimai iškelia tie-

sos sąlygiškumo ir pliuralizmo idėjas. Jų reikšmė socialiniams mokslams, ir edukologijai, pastaruoju metu pastebimai didėja, nes socialiniai mokslai šiuolaikiniame pasaulyje įgauna vis didesnę reikšmę. O kiekybiniai metodai neturi užtektinai įrankių, būtinų tirti šiuolaikinius socialinius-kultūrinius reiškinius. Be to, jie negali pretenduoti į tiesos daugiaprasmishumo tyrimą, kuris nūdienos sąlygomis socialiniams mokslams tampa svarbiausiu uždaviniu.

Kartu su kokybinių tyrimų svarba stiprėja hermeneutikos, kaip vieno iš pamatinių kokybinių tyrimų metodų, reikšmė socialiniuose moksluose, taip pat šiuolaikinėje edukologijoje. Tai susiję su ryškėjančia diskurso, kurio taikymas neįmanomas be hermeneutikos metodo esminių įrankių, svarba. Būtent dėl diskurso šiuolaikinis edukologijos mokslas yra „priverstas“ pripažinti kokybinių tyrimų ginamos tiesos sąlygiškumą, pragmatiškos interpretacijos vertes. Hermeneutikos metodo svarba edukologijoje išryškėja todėl, kad jis sujungia į visumą socialinius mokslus, sustiprindamas jų ryšį ne tik su humanitariniais, bet ir su kai kuriais gamtos mokslais. Taip sudaromos sąlygos edukologijai tapti postmoderniu mokslu, atskleidžiančiu visuomenės keliamus tiesos reliatyvumo, daugybiškumo klausimus. Be to, dėl kokybinių tyrimų edukologija tampa pajėgi atsakyti ir į kitus klausimus: ar žmonės socialinę realybę kuria sąmoningai, ar negalvodami apie tai ir nenumanydami, koku būdu jie kuria ir kokios kūrybinės galios yra būdingos šiam procesui? Hermeneutinio metodo reikšmingumas kokybiniuose tyrimuose, taip pat postmodernioje edukologijoje suponuoja **tyrimo problemą**: kuo hermeneutika kaip tyrimo metodas yra reikšminga ir koku būdu taikytina šiuolaikinėje edukologijoje?

Tyrimo objektas – hermeneutikos metodo mokslinė esmė ir pritaikymas edukologijoje.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti hermeneutikos metodo mokslotyrinę esmę, diskursyviosios raiškos instrumentuotę, išryškinant metodo pritaikymo svarbą kokybiniuose tyrimuose ir jais grindžiamoje postmodernioje edukologijoje.

Metodai: teorinės literatūros analizė, metaanalizė.

Mokslo samprata šiuolaikiniame pasaulyje: žinių ir metodų reliatyvumas bei prasmų kūrimo kontekstualumas

Internetinėje Oksfordo enciklopedijoje¹ mokslas apibrėžiamas kaip intelektinė ir praktinė veikla, kuri stebėjimo ir eksperimento būdu tiria psichinę, gamtinę pasaulio sritis. Pabrėžiama ne tik gamtinė (materialioji), bet ir socialinė, psichinė, nuo žmogiškosios praktikos ir paties žmogiškumo neatskiriama mokslo sritis. Britannica enciklopedijoje² mokslas įvardijamas kaip žinių sistema, tiesiogiai sietina su fiziniu pasauliu ir jo reiškiniiais, kuris grindžiamas nešališkomis pastabomis ir tikrinamas eksperimentais. Taip aiškinant, mokslas – tikslųjų mokslų prerogatyva. Minėtoje enciklopedijoje neužsimenama apie humanitarinių mokslų svarbą, pabrėžiama tik fizinį pasaulį nagrinėjančių tikslųjų mokslų vertė. Šiuolaikiniame moksle ne mažiau svarbus už pačias žinias tampa jų įgijimo būdas. Šiuo atžvilgiu neginčijamą reikšmę turi humanitariniai mokslai, besidomintys ne tik tuo, kaip įgyjamos žinios, bet ir kas veikia jų turinį ir formą. Teigiama, kad kuriant ir suvokiant šiuolaikinio mokslo pagrindus svarbią reikšmę įgyja tinkamas požiūris į tiksluosius kiekybiniais normatyviniais tyrimais grindžiamus mokslus, nepaisant to, kad jie ignoruoja žinių reliatyvumą ir daugiaprasmiskumą bei eliminuoja jiems būdingas kūrybines galias. Todėl kai kurie mokslininkai mokslo sąvoką aiškina taip: „visa tai veikia apskritai chemijoje, saulės sistemoje ir kultūrose“ (Stake, 2010, p. 11). Dar kiti linkę mokslą vertinti kaip

¹ <http://oxforddictionaries.com/definition/english/science?q=science>

² <http://www.britannica.com/search?query=science>

metodą, grįstą bendru sutarimu, taisyklėmis, bet ne vienintele tiesa. Tada svarbi tampa „pastanga suprasti, paaiškinti ir prognozuoti pasaulį, kuriame gyvename“ (Okasha, 2002, p. 1).

Tikslųjų mokslų sukurtas vaizdinys apie žinių vientisumą ir vienareikšmiškumą laikytinas klaidingu, nes „viso mokslo vienybė slypi tik jo metoduose, bet ne medžiagoje“ (King, Keohane, Verba, 1994, p. 9). Šiuo teiginiu parodomas kiekvieno mokslo vientisumo dirbtinumas, metodų kūrimo pagrindu grindžiamas mokslo kilmės iškraipymas. Mokslas reliatyvus, jis „reikalauja nuolat tikrinti ir ginčyti jo išvadas“ (Carlson, 2008, p. 6); jis „...daugiau ar mažiau nuoseklus idėjų kompleksas“; kurio svarbus bruožas yra „...teorijų konstravimas“ (Ziman, 1968, p. 2). Mokslininkai savo ruožtu „ne paprastai įrašo eksperimento ir stebėjimo rezultatus į stebėjimų knygą, bet trokšta paaiškinti šiuos rezultatus pasitelkdami bendrąją teoriją“ (Okasha, 2002, p. 2). Todėl mokslas nėra kildinamas tik iš faktų, dažniausiai jis veikia kaip interpretacija, kaip jau turimų žinių taikymas naujiems tyrimo objektams, priskiriant jiems anksčiau tirtųjų savybes: „Žinios apie Mėnulio paviršių nėra grindžiamos ir kylančios iš konkrečių kalnų ir kraterių, bet kildinamos iš faktinių teiginių apie kalnus ir kraterius“ (Chalmers, 1976, p. 10).

Mokslas – tai žmogaus veikla, jis neatsiejamas nuo sąmoningo vertybių ir prasmų kūrimo proceso, o jo metodai yra „pratėsimai tų būdų, kuriais visi žmonės išmoksta sužinoti apie juos supantį pasaulį“ (Ray, 2011, p. 2). Mokymasis, pažinimas, galiausiai pats mokslas bendroju požiūriu yra neatsiejami nuo pažįstančiojo žmogaus sąveikos su pačiu pasauliu. Moky-

mosi tikslas vis dažniau įvardijamas kaip gebėjimas suderinti racionalias nuomones kuo platesnėje srityje, rasti būdą, kuriuo „mokslininkai sąveikauja, bendradarbiauja vienas su kitu, organizuoja savo veiklą ir kaip tarp jų funkcionuoja informacija“ (Ziman, 1968, p. 10).

Mokslas suprantamas kaip veikla, ribojama kitomis žmonių veiklos sritimis. Tada vienas iš mokslo tikslų tampa aliuzijos į tiesą atsisakymas ir savo egzistencinės priklausomybės subjektyvumui suvokimas (Freudenthal, 1977, p. 1). Mokslo tikslas nesietinas išskirtinai su technologija ir išradimais, pastarieji yra tik mokslo procesų rezultatai, bet ne jo esmė. Mokslo esmė – ne tik duomenų ar stebėjimų rinkimas, bet ir pastanga plėtoti teorijas, rasti modelius, leidžiančius interpretuoti ir paaiškinti turimus duomenis, dėl kurių ilgainiui bus galima suprasti gamtos ir sociumo sąveiką (Forster, Stevenson, Byerly, 2000, p. 1–2).

Mokslinė kiekybinių ir kokybinių tyrimų svarba edukologijoje

Ilgą laiką kiekybinių tyrimų hierarchija edukologijoje buvo akivaizdi ir neginčijama. Neatskiriami nuo mokslo sąvokos buvo laikomi tik tikslieji mokslai, todėl ir kiekybiniai tyrimo metodai. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais iš esmės kintant pasaulinei geopolitinei situacijai, vis reikšmingesni žmonijai tampa socialiniai, humanitariniai mokslai. Dėl to atsiranda vis didesnis poreikis atnaujinti mokslinį instrumentarijų. Antrojoje XX amžiaus pusėje kokybiniai tyrimai dėl savo svarbos daugelio mokslininkų edukologų darbuose pradeda išstumti statistinius skaičiavimus. Tai sietina ir su kiekybinių tyrimų ilgamečio dominavimo praktika bei ekonomi-

niu, materialistiniu tiesos supratimu, kai realybė pradėta vertinti kaip susidedanti iš vartotojų, tiekėjų ir prekių, absoliučiai ignoruojant kitas vertybes (Berryman, Brunelle, Sauve, 2007). Šiuolaikinėje mokslo esmės ir paskirties sampratoje ne tik kiekybinė, bet ir kokybinė tyrimų rūšys tampa atsakingos už „mokslo formavimą, suvokimą ir progresą“ (Stake, 2010, p. 11). Kokybiniai ir kiekybiniai metodai papildo vienas kitą, turi daugiau panašumų nei skirtumų. (Taylor, 2005, p. 235) Mokslinis mąstymas apskritai laikytinas kiekybinio ir kokybinio tyrimo požymiu, o mokslinis tyrimas – kiekybinio, normatyvinio ir kokybinio interpretacinio veiksmų vienvė (Stake, 2010, p. 13–14; 19). Kiekybiniai ir kokybiniai metodai turėtų veikti kartu, kad būtų tobulinamos teorijos ir eksperimentai. Metodai galėtų būti sėkmingai panaudoti kuriant šiuolaikinį edukologijos mokslą.

Vis dėlto, neneigiant kiekybinių tyrimų svarbos šiuolaikiniam ugdymui, pasakytina, kad jie turi ribotumą: tiria esamas, žinomas mokslo erdves, kurios neįkvepia kūrybiško, mokslinio veiksmo, polėkio, būtino naujoms mokslo erdvėms atverti ar bent jų paieškoti. Kiekybiniams tyrimams būdingi matematiniai skaičiavimai ir statistikos duomenys šiuolaikiniams socialiniams, taip pat edukaciniams, tyrimams jau nepakankami kaip instrumentai.

Būtent šios problemos, kurios moksle neįveikiamos kiekybiniais tyrimais, sprendžiamos kokybiniais tyrimais, nes jie „unikaliai tinka netikėtam atskleisti ir naujiems keliams tyrinėti, vesdami mokslą naujomis kryptimis, atverdami jam naujas esamų faktų suvokimo perspektyvas“ (Marshall, Rossman, 2011, p. 73). Kokybinių tyrimų šerdis – asmeninė patirtis, intuicija, galiausiai – paties žmogaus suvokimas, jo

supratimas. Kokybiniai tyrimai, priešingai nei kiekybiniai, nėra grindžiami skaitmeniniais matavimais, tačiau jie apima platų pažiūrų spektrą. Kokybinis tyrimas linkęs sutelkti dėmesį į vieną atvejį ir išsamiai jį išnagrinėti. Nepaisant, kad nėra taisyklių, kuriomis kokybinio tyrimo metu gali būti aiškiai nusakytas vienintelis tyrėjo veikimo principas, šio metodo specifiskumas (atvejų, situacijų, kontekstų tyrimas) daro jį pajėgų patikrinti kiekybiniais tyrimais grindžiamos vienos ar kitos taisyklės pagrįstumą ir loginę atitiktį konkrečiai situacijai (King, Keohane, Verba, 1994, p. 4; 6–9).

Edukologijoje kokybiniai tyrimai leidžia globaliai, kompleksiskai tirti įvairias socialines, edukacines realybes, išlaikant jautrumą „savo pačių biografijoms / socialiniams identitetams“.

Kokybiniai tyrimai daro įtaką kuriant tyrimo dizainą ir atliekant gautų išvadų specifinį vertinimą (Marshall, Rossman, 2011, p. 1; 2). Edukologijos mokslininkui iki pradedant tyrimą svarbu nusistatyti santykį su nagrinėjamu objektu, tyrimo atlikimo tikslu, žiniomis apie jį ir šį santykį patikrinti. Visa tai leidžia mokslininkui (ir pačiam mokslui) suprasti, kaip žmonės kuria reikšmes jų gyvenamajame pasaulyje ir kokia yra jų autentiškos patirties paskirtis (Merriam, 2009, p. 4; 13). Vis dažniau (paties mokslo paskirties požiūriu) faktų tinkamumas (tikslingumas) tampa atraminio kokybinių tyrimų principu, leidžiančiu tyrimo metu gautas išvadas vertinti atsižvelgiant į jas suformavusią aplinką ir jų diskursyvumą.

Edukologijos mokslas turi pateikti klausimą: „Kas yra svarbu žmogui jo gyvenamajame realiame pasaulyje?“ ir judėti atsakymo į šį klausimą link. Moksliniai

edukaciniai tyrimai privalo būti vykdomi atsižvelgiant į socialinę, ekonominę, politinę tiriamojo objekto situaciją. Tai leidžia tyrėjui vis labiau priartėti prie konkrečios tiriamojo objekto tiesos, konkrečių jos reikšmių. Ši edukologijos mokslo savybė yra įgalinama socialinių mokslų prigimties ir juose vyraujančių kokybinių tyrimų (King, Keohane, Verba, 1994, p. 15, 33). Todėl kokybiniai tyrimai tampa vis priimtinesne integruota tyrimo forma daugelyje socialinių, humanitarinių mokslų. Jie laikytini esmingai svarbiais, norint „nagrinėti realaus pasaulio tvarką, atrasti, kaip žmonės jame sprendžia problemas, gyvena ir veikia“. Kokybiniai tyrimai traktuotini kaip „patrauklus ir vaisingas tyrimo atlikimo kelias“ (Yin, 2011, p. 3–4; 6).

Kokybinių edukacinių tyrimų svarba atsiskleidžia ypač tose srityse, kuriose vyksta žmogaus gyvenimo prasmės paieška. Tada atsižvelgiama į tyrėjų požiūrį, jų kaitos perspektyvas tyrime; aktyviai siekiama ugdymo, kaip žmonių gyvenamos aplinkos kontekstinių sąlygų, apmąstymo. Tuo tikslu įtraukiamos naujos išvalgos į esamas edukacines koncepcijas, siekiant paaiškinti žmonių socialinį, edukacinį elgesį. Per kokybinį tyrimą *edukologijos mokslas* po truputį leidžia žmonėms patiems laisvai dalyvauti kuriant prasmes. Vis didesnę svarbą šiuolaikiniuose socialiniuose moksluose įgaunantis kokybinis tyrimas, jo atlikimo būdai ir tyrimo priemonės gausa siekia „pažvelgti į procesą“ ar „reikšmes“, individų priskiriamas duotajai socialinei padėčiai (Hesse-Biber, Leavy, 2011, 15; 45).

Vietoj anksčiau įprasto vieno, „vienintelio teisingo“ informacijos šaltinio kokybiniuose tyrimuose pabrėžiama būtinybė naudoti kelis įvairaus pobūdžio ir paskir-

ties šaltinius (Yin, 2011, p. 7–8). Kokybiniais tyrimais, šiuolaikinės edukologijos moksle postuluojant faktų pliuralistinio vertinimo būtinybę, siekiama išlaisvinti mokslininkus nuo empirinių modelių taikymo sudaromų apribojimų.

Remdamiesi savo patirtimi ir iš jos plaukiančiomis tiesos aksiomomis, mokslininkai turi kurti jos suvokimo modelius ir elgesio normas (Denzin, Lincoln, 2011, p. 43, 75). Tuomet realybė tampa reliatyvi, daugiaprasmė, sunku suprasti, kuri tiesos variacija esamoje situacijoje tinkamiausia. Šiuo požiūriu mokslininkui padeda sąmoninga interpretacija, kuri savo ruožtu priklauso nuo tyrėjo asmeninės, mokslinės ir gyvenimiškosios patirčių (Stake, 2010, p. 13–14).

Tyrimo metu gaunamų faktų pliuralistinė prigimtis leidžia suvokti, kad kiekvienas tyrimas, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, turi teisę būti teisingas ar klaidingas, o kiekvienas tyrėjas – tyrime gaunamas išvadas savitai vertinti, interpretuoti. Kitaip tariant, tyrimo (kokybinio) vertinimo analizė yra „prasmės suteikimo aprašomajai (tiriamajai) medžiagai procesas“ (Tesch, 1990, p. 2; 3; 4). Šiuo požiūriu kokybiniai tyrimai ne tik geba „matyti“ tiriamą medžiagą iš skirtingų perspektyvų, bet ir taikyti ją skirtingose perspektyvose. Be to, jie nestokoja „atvirumo tam, kas yra studijuojama, lankstumo artėjant prie tyrimo objekto ir judant tyrimo srityje...“ (Flick, 2007, p. 14; 15).

Kokybiniai tyrimai leidžia suprasti tyrimo ir iš jo kylančios tiesos suvokimo naujas galimybes ir įgyvendina vieną iš šiuolaikinio ugdymo siekių – leidžia žmonėms egzistuoti laisvai ir nepriklausomai nuo dogminių tiesos sampratų. Tikrasis ugdymas privalo įgalinti žmogaus kūry-

biškumą, būti kooperatyvus, gebėti pagal situaciją keistis ir transformuotis (Shelton-Colangelo, Mancuso, Duvall, 2007, p. 1).

Itin reikšminga kokybiniuose tyrimuose, kaip ir edukologijoje, taikyti kokybinių tyrimų klausimus, leidžiančius išskirti mokslinę tiesą ją suponavusiomis aplinkybėmis. Mokslas – tai nuolatinis tyrimas, o tyrimas – nesibaigianti naujų faktų interpretacija, leidžianti tinkamai suformuluotais kokybinio tyrimo klausimais patikrinti anksčiau turėtą vaizdinį apie tiriamą objektą ir loginėmis jungtimis susieti jį su naujo tyrimo metu gautu (papildytu) tiriamojo objekto vaizdiniu (Derry, 1999, p. 5–6).

Kokybinio tyrimo klausimų ir atsakymų praktika suponuoja tyrimus, kurie interpretuojant ilgaiui užtvirtina anksčiau prietas išvadas apie realybės daugialypumą, socialinį jos sukonstravimą, apie tikrovę, apimančią daug įvykių, egzistencinių vertinimų ar interpretacijų.

Diskursas ir hermeneutika bei jų metodologinė paskirtis edukologijoje

Diskursas – labai svarbi šiuolaikinio edukologijos mokslo sąvoka. Tai terminas, visa apimantis tiek sakinyje, tiek anapus jo, nes jungia tiek tekstą (laikytiną pagrindine komunikacijos priemone), tiek kontekstą. Diskursas – „kalbos tąsa, suvokiama kaip prasminga, vientisa ir tikslinga“ (Täuschel, 2004, p. 3). Kitaip tariant, diskursas yra konkrečios kultūrinės, tradicinės, socialinės sąlygos, kuriomis vyksta konkretus supratimas, kuriamas konkretus tekstas. Kas kartą kažką suprantant, šis supratimas neišvengiamai įvyksta konkrečiomis sociokultūrinėmis sąlygomis, konkrečiame diskurse, darančiame esmingą

įtaką pačiam supratimui (Juodaitytė, Rudytė, 2009, p. 29).

Diskursas edukologijos mokslui yra svarbus tuo, kad ne tik visuotinai veikia, bet ir nuolat yra dalyvių kuriamas, pildomas ir interpretuojamas kaip visa apimanti realybė, tariamai „vienintelė tiesa“. Įsipaigojimas diskursui lydi kiekvieną žmogų gausybėje kasdinių veiklų, pavyzdžiui, rašant laišką, pakeliant telefono ragelį ar apsilankant pas gydytoją. Žmogus įsitraukia į diskursą kaip kalbėtojas / klausytojas, kaip rašantysis / skaitantysis. Kiekvienas kalbėtojas neišvengiamai pasitelkia tekstus bei reikalingą kontekstą ir taip įsitraukia į diskursą (Georgakopoulou, Goutsos, 2004, p. 4).

Diskurso analizė – tai procesas, apimantis reiškinius, būtinus sėkmingai komunikacijai (plačiąja šio žodžio reikšme), ir jos tyrimų paieškas. Diskurso analizė tiria diskursą formuojančias konkrečias kultūrinės, tradicinės, socialinės sąlygas, jų įtaką diskursui. Šiuo tikslu, pasitelkiant tekstus, yra tirama kalba ir jos modeliai, nustatomas kalbos ir jos vartojimo santykis bei įtaka toms sritims, kurios yra kaip socialiniai, kultūriniai kontekstai. Nustatoma, kad skirtingi kalbos vartojimo būdai dažnai lemia įvairų požiūrį į pasaulį ir jo supratimą. Tada kalbos išraiška yra suprantama kaip veikiama kalbą kuriančių dalyvių tarpusavio santykių, požiūrų, o identitetas kuriamas pasitelkiant diskursyvas demurgines galias.

Diskursas trumpai įvardytinas kaip vartojamos kalbos suponuota pažiūra, kaip būdas žmonėms komunikuoti kalba, prisistatyti kitiems. Analizuojant diskursą tirama, kokių būdu žmonės sąveikauja vieni su kitais, kaip komunikuoja tam tikrose socialinėse grupėse, kaip bendrauja su ki-

tomis grupėmis, civilizacijomis. Diskurso analizė paaiškina kalbos ir socialinio bei kultūrinio kontekstų, kuriuose kalba vartojama, santykį. Taip diskursas suvoktinas kaip tam tikra jėga, sąlygos, remiantis kuriomis formuojamas pasaulis, kaip pasaulio formuojamas pažinimo būdas, kurio pagrindą sudaro kalba, kuri taip pat yra formuojama diskurso. Diskurso analizė tiria, „ką žmonės turi omenyje sakydami tai, ką jie sako, kaip jie nusprendžia, ką kiti žmonės turi omenyje“ (Paltridge, 2006, p. 2; 9; 19–20). Kitaip tariant, ji tiria konkrečias sociokultūrines sąlygas, lemiančias žmonių mintis, žodžius ir veiksmus, tiria, kokiomis taisyklėmis (priklausymas konkrečiam diskursui) remiasi žmogus, mėgindamas suprasti kitą. Ne mažiau svarbi čia ir kalba, diskurso analizė taip pat nagrinėja, kaip kalba suformuoja skirtingas tiesos sampratas. Vadinas, diskurso analizė tampa itin svarbi šiuolaikiškai suprantant edukologijos mokslo paskirtį.

Hermeneutika pažodžiui reiškia „interpretaciją ir supratimą“. Šis terminas kilęs senovės Graikijoje ir sietinas su dievu Hermiu, kuris buvo atsakingas už dievų valios žmonėms perdavimą ir aiškinimą. Filosofijoje terminas „hermeneutika“ traktuojamas kaip doktrina apie prasminės interpretacijos sąlygas, tos interpretacijos objektus, jos reikšmes (taigi neatskiriamas nuo diskurso reikšmės). Hermeneutika apima interpretuojamų objektų komunikaciją ir praktinį interpretacijos taikymą (Heidegger, 1988, p. 10). Hermeneutika – tai dialogas, teikiantis dviejų subjektų komunikacijos galimybę (vienas kito supratimas, nepaisant priklausymo skirtingiems diskursams) ir subjekto ir objekto komunikaciją (reikšminė interpretacija, padedanti atskleisti tiriamo objekto reikšmes, prakti-

nų jų pritaikymą). Suvokimas – tai visada interpretacija, o hermeneutika – metodas „išsiaiškinti sąlygas, kuriomis įvyksta suvokimas“ (Gadamer, 1975, p. 263).

Metodologai, pasitelkdami hermeneutikos metodą, generuoja, interpretuoja patirtinę informaciją, pabrėžiamas žinių kontekstualumas, situatyvumas, socialumas (Rothe, 2000). Ji – vienas pamatinių kokybinio tyrimo būdų, įvardijama kaip „nepaprastai išsismelkianti į kokybinį tyrimą“ (Prasad, 2005, p. 30), savo turiniu apimanti diskurso analizę bei neatskiriama nuo tekstų, tektais laikytinų pokalbių ir net žmogaus veiksmų nagrinėjimo. Savo kelią pradėjusi Šventųjų raštų tyrimu ir aiškinimu, antrojoje XX amžiaus pusėje hermeneutika tekstus ima traktuoti plačiau įtraukdama į juos ne tik kalbą ar veiksmą, bet ir visą diskursyvų prasmų pasaulį, pagimdžiusį bei leidusį šiai kalbai ir veiksmui gyvuoti. Kaip ir šiuolaikinėje mokslo traktuotėje, XX amžiaus pogađamajeriškosios hermeneutikos pamatiniu siekiu tampa už išoriškumo slypinčių giluminių kasdienio gyvenimo prasmų ir tiesų paieška (Prasad, 2005, p. 38; 41).

Pastaruoju metu hermeneutinė metodologija lemia vis išsamesnį, jautresnį, sąmoningesnį žmonių gyvenamosios realybės suvokimą, akcentuojami žmogaus buvimo daugiaprasmiuose pasauliuose būdai (Speziale, Streubert, Carpenter, 2010). Mokslinio tyrimo bruožais laikytinas tyrimo metu skiriamas dėmesys išankstiniam (*a priori*) tiriamojo teksto supratimui bei neišvengiamai tyrėjo įtakai atskleidžiant teksto prasmes, o hermeneutinis tyrimo metodas tampa neatskiriama edukologijos kaip socialinio mokslo ir juo grindžiamų tiesų metodologine dalimi (Wheeler, 2005). Vis dėlto edukologijos moksluose hermeneuti-

kai kaip tyrimo metodui ypatinga reikšmė neteikiama. Edukologijoje hermeneutika dažnai traktuojama tik kaip „viena iš daugelio žmogaus intelektualinių ir kultūrinių veiklų“ (Feher, 1999, p. 9).

Yra mokslininkų, teigiančių, kad mokslas kai kuriuose žinių kūrimo etapuose ir yra „vykstanti hermeneutinė praktika“, o vykdomos skirtingos su interpretacija sieatinos mokslinės praktikos „savo forma yra hermeneutinės“ (Ihde, 1998, p. 152).

Pažymėta, kad socialiniai mokslai, ir edukologija, laikytini neatsiejama kokybinių tyrimų, o per juos ir hermeneutikos sritimi. Vis dėlto hermeneutika tuo neapsiriboja – naujose teorijose ją pradedama priskirti ir gamtos mokslams. Turimomis metodologinėmis galiomis hermeneutika ne tik nagrinėja socialinių mokslų problemas, sietinas su pastarųjų socialiniu, taigi ir neišvengiamai diskursyviu, struktūravimu. Ji taip pat „daro įtaką gamtos moksluose veikiančiai savęs pažinimo koncepcijai“ (Mueller-Vollmer, 2006, p. 298). Tokiu pritaikymo universalumu hermeneutika mėgina užsitikrinti pozicijas kaip būtina mokslui metodologinio pagrindimo priemonė ir sąlyga, siekianti perkėlimo „mokslo patirties į mūsų asmeninę, bendrą, žmogiškąją, gyvenimiškąją patirtį“ (Mueller-Vollmer, 2006, p. 299). Kiti mokslininkai įžvelgia hermeneutikos metodinę vertę ir vietą biologijos moksle, teigdami, kad „hermeneutinės idėjos turėtų vaidinti svarbų vaidmenį pritaikant biologiją“, kur įžvelgia vieną iš pamatinių biologijos mokslo esmių (Kampis, 1999, p. 157).

Gamtos mokslai ne visada veikia pagal „klasikines sąvokas“. Mokslams atrandant vis naujus dalykus ir nuolat tobulėjant, vis didesnę reikšmę įgauna tiesos santykinumas. Taip ir atsiranda vietos hermeneuti-

kai, kai ne tik socialinių, humanitarinių, bet ir gamtos mokslų specialistai vis dažniau pripažįsta, kad „hermeneutinis atrankos jėgų traktavimas galėtų pridėti daugiau lankstumo ir priartinti (mokslinį) tyrimą prie „tikrojo dalyko“ (Kampis, 1999, p. 158–159; 166).

Mokslą vertinant kaip būdą rinkti žinias ir paversti jas supratimu, hermeneutikos metodas šiuo požiūriu tampa būtinas edukologijos ir kituose (socialinių, humanitarinių, gamtos) moksluose. Remiantis hermeneutikos metodu galima „kurti prasmingus tikrovės paveikslus, kurie bus perduoti giminingoms būtybėms“ (Gustavsson, 2007, p. 16). Kitaip tariant, hermeneutikos dėka tampame pajėgūs surinktas žinias paversti supratimu, prieinamu ne tik mums, bet ir kuo platesnei skirtingiems diskursams atstovaujančiai žmonių bendrijai.

Išvados

Šiuolaikinių mokslų (ir edukologijos) samprata neapsiriboja kiekybinių tyrimų aksiomomis, grafikais, struktūrinėmis formomis. Kisdama ir naujai persiformuodama edukologija reikalauja kažko didingesnio nei vienintelė tiesa. Tam būtinas metodas, leidžiantis žvelgti į faktus įvairiapusiškai.

Iki XX amžiaus vidurio edukologijos mokslas apsiribojo kiekybinių tyrimų siūlomais pasaulio pažinimo instrumentais ir tenkinosi ekonominiu pasaulio vertinimu. Todėl hermeneutinio tyrimo metodo moksliskumas galėjo būti ginčijamas. Hermeneutinis metodas, priešingai dominuojančiai kiekybinių tyrimų tradicijai, negalėjo būti grindžiamas aksiomomis, nes jis siūlė daugiareikšmes tiesos interpretacijas. Dėl to mokslininkas, taikydamas jį tyrimo

metu, pateikia daugiau klausimų nei atsakymų į juos.

Nūdienos sąlygomis daugelis mokslų (humanitariniai, gamtos mokslai, edukologija) vis dažniau reikalauja tiesos reliatyvumo, realybės diskursyvumo pripažinimo. Edukologijos mokslas, kaip ir kiti socialiniai ar humanitariniai mokslai, tampa vis labiau priklausomas nuo gebėjimo savitai interpretuoti žinias, paversti jas situaciją atitinkančiais faktais. Todėl šiuolaikinė edukologija vis labiau atkreipia dėmesį į kokybinius tyrimus ir juose vyraujančią hermeneutinio interpretavimo metodą.

Hermeneutinis metodas savo prigimtimi yra diskursyvus, leidžia atkreipti dėmesį į žmogaus suvokiamo pasaulio prasmes. Be to, hermeneutika, būdama visuotinai svarbi bet kuriam šiuolaikiniam mokslui,

atitinka jo prigimtį – klausti, neieškant paruoštų atsakymų. Kartu hermeneutika mokslui suteikia lankstumo, naujomis galimybėmis praturtina mokslinį tyrimą, leidžia mokslui kurti žinias ir paversti jas supratimu.

Šiuolaikinė edukologija tampa ne tik socialinių mokslų, bet ir tokių mokslų, kaip antai biologija ar fizika sritimi. Ji teikia galimybę pažinti už išoriškumo slypinčias gilumines kasdienio gyvenimo prasmes ir lemia jautresnį gyvenamosios erdvės supratimą. Hermeneutinis metodas leidžia paaiškinti žmogaus buvimo pasaulyje ir ugdymo daugiaprasmiškumą. Atsiranda galimybė ilgą laiką vyravusį edukologijoje principą „turėti“ keisti principu „būti“. Tai reiškia metodiškai įgalinti būsimus tyrėjus tyrimo metu suprasti ir vertinti įvairią aplinką, situacijas.

LITERATŪRA

- Berryman, T.; Brunelle, R.; Sauve, L. (2007). *Three Decades of International Guidelines for Environment-Related Education: A Critical Hermeneutic of the United Nations Discourse*.
- Juodaitytė, A.; Rudytė, K. (2009). Diskursas – socialinių, edukacinių reiškinių kontekstualaus supratimo metodologinė prieiga. *Mokytojų ugdymas*. Nr. 12 (1), 27–43
- Kampis, G. (1999). The Hermeneutics of Life. In *Hermeneutics and Science: proceedings of the first conference of the International Society for Hermeneutics and Science*, 157–171.
- Carlson, E. A. (2008). *Neither Gods Nor Beasts: How Science is Changing Who We Think We Are*.
- Chalmers, A. F. (1976). *What is This Thing Called Science?*
- Denzin, N. K.; Lincoln, Y. S. (2011). *The Sage Handbook of Qualitative Research*.
- Derry, G. N. (1999). *What Science Is and How it Works*.
- Feher, I. M. (1999). Hermeneutics and the Sciences. *Hermeneutics and Science: Proceedings of the First Conference of the International Society for Hermeneutics and Science*, 1–9.
- Flick, U. (2007). *Designing Qualitative Research*.
- Gadamer, H. G. (1975). *Truth and Method*.
- Heidegger, M. (1988). *Ontology: The Hermeneutics of Facticity*.
- Freudenthal, H. (1977). *Weeding and Sowing: Preface to a Science of Mathematical Education*.
- Georgakopoulou, A.; Goutsos, D. (2004). *Discourse Analysis: An Introduction*.
- Gustavsson, B. (2007). *The Principles of Knowledge Creation: Research Methods in the Social Sciences*.
- Hesse-Biber, S. N.; Leavy, P. (2011). *The Practice of Qualitative Research*.
- Ihde, D. (1998). *Expanding Hermeneutics: Visualism in Science*.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative Research from Start to Finish*.
- King, G.; Keohane, R. O.; Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry – Scientific Inference in Qualitative Research*.

- Marshall, C.; Rossman, G. B. (2011). *Designing Qualitative Research*.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research – A Guide to Design and Implementation*.
- Mueller-Vollmer, K. (2006). *The Hermeneutics Reader: Texts of the German Tradition from the Enlightenment to the Present*.
- Okasha, S. (2002). *Philosophy of Science: A Very Short Introduction*.
- Paltridge, B. (2006). *Discourse Analysis: An Introduction*.
- Prasad, P. (2005). *Crafting Qualitative Research: Working In The Postpositivist Traditions*.
- Ray, W. J. (2011). *Methods Toward a Science of Behavior and Experience*.
- Rothe, J. P. (2000). *Undertaking Qualitative Research: Concepts And Cases in Injury, Health and Social Life*.
- Shelton-Colangelo, S.; Mancuso, C.; Duvall, M. (2007) *Teaching with Joy: Educational Practices for the Twenty-First Century*
- Speziale, H. S.; Streubert, H. J.; Carpenter, D. R. (2010). *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*.
- Stake, R. E. (2010). *Qualitative Research: Studying How Things Work*.
- Stevenson, L. F.; Byerly, H. (2000). *The Many Faces Of Science: An Introduction To Scientists, Values, and Society*.
- Taylor, G. R. (2005) *Integrating Quantitative And Qualitative Methods in Research*.
- Tauschel, A. (2004). *Basic Concepts of Discourse Analysis*.
- Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools*.
- Wheeler, B. L. (2005). *Music Therapy Research*.
- Ziman, J. M. (1968). *Public Knowledge: An Essay Concerning the Social Dimension of Science*.
<http://oxforddictionaries.com/definition/english/science?q=science>
<http://www.britannica.com/search?query=science>

APPLICATION OF THE HERMENEUTIC METHOD IN CONTEMPORARY EDUCOLOGY SCIENCE

Audronė Juodaitytė, Antanas Savickis

S u m m a r y

One of the most important research methods for the science of education studies today is hermeneutics, expressing the understanding of interpretations and encompassing the discourse analysis. It is inseparable from texts. Interviews and even analyses of human actions are treated as texts. Applying the hermeneutic method, the focus is on *a priori* understanding of the text. The researcher's influence on the perception of its meanings becomes inevitable. This enables to increasingly approach the concrete truth, the concrete pragmatic meanings of the study subject. Qualitative hermeneutic researches in the science of education studies help to postulate the necessity

of the pluralistic evaluation of facts, to release the researcher from limitations made by empiricist models. As a result, this leads to understanding the possibilities of the research and the consequent perception and enables the research to exist freely, independently of the conceptions of dogmatic meanings. Then, thanks to hermeneutics, the science of education studies becomes able to turn collected knowledge into understanding accessible not only to scientists, but also to as broad as possible community representing human discourses.

Key words: hermeneutic, science, method, interpretation, discourse.

*Įteikta 2013 02 04
Priimta 2013 06 25*